

ime Gorizia in pa Nova Gorica, kar seveda ne drži, saj je bila Nova Gorica zgrajena šele po letu 1947 in ni nikoli tvorila ene celote z Gorico na današnji italijanski strani meje. Za nameček naj bi bila Nova Gorica srbohrvaška oblika imena za to mesto. Izgovarjanje na hitre in burne spremembe v vzhodni Evropi, ki so se zgodile po letu 1989, ne pomaga, saj Hoensch v tekstu vedno dosledno razlikuje med Češko in Slovaško in mu torej sodobna zgodovina le ni povsem tuja.

S posebno pozornostjo se velja ozreti na vrstice, ki jih je Hoensch namenil Celjanom, naši plemiški družini, preko katere je Sigismund vsaj posredno povezan tudi z našimi kraji. Literaturi o Celjanih nameni vsega en stavek. Žal je treba spet ugotoviti, da *lingua Slovenica non legitur*, saj kot glavno literaturo za zgodovino Celjskih grofov Hoensch navaja znani članek Heinza Dopscha *Die Grafen von Cilli – ein Forschungsproblem* iz leta 1974 in pa Pircheggerjevo *Die Grafen von Cilli, ihre Grafschaft und ihre Untersteirischen Herrschaften* iz leta 1955. Tudi pri literaturi o Barbari ni nič bolje. Avtor citira članek Thomasa Krzenckega v *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde* iz leta 1991 in pa disertacijo Hansa Chiliana iz davnega leta 1908.

Izmed članov družine Celjskih je avtor največ besed namenil drugi Sigismundovi ženi Barbari. Čas njune poroke je negotov in Hoensch je bolj naklonjen mnenju, da se je poročno slavje vršilo v začetku leta 1408. V ocenah Barbare povzema mnenje Chiliana in Krzenckega, ki sta skušala iz skromnih preostalih virov modificirati zelo negativno podobo Barbare, ki jo je ustvaril že Piccolomini. Hoensch tako označi Barbaro, ki so jo novoveški pisci imeli za nemško Mesalino, kot »vsestransko nadarjeno, samozavestno žensko, ki se zanima za politiko in ki zna nemško, madžarsko, latinsko, češko in verjetno tudi poljsko, s prikupno naravo, elokventno, ambiciozno in trdovratno v sledenju svojih ciljev.« Izmed ostalih Celjanov si je v Hoenschevih očeh zaslužil nekaj več prostora še Herman II., vendar avtor nikoli ne poskuša opredeliti odnosa med njim in Sigismundom. Ostali člani družine Celjanov se omenjajo samo mimogrede.

Pričujočo Hoenschovo monografijo o Sigismundovemu življenju je kljub nekaterim pomanjkljivostim in skromnemu prostoru, ki je odmerjen Celjanom, vredno prijeti v roke. Z njeno pomočjo se namreč zlahka spet prepričamo, da je bil današnji slovenski prostor in njegovi prebivalci vedno vpet v širše evropsko (tako zahodno kot vzhodno!) dogajanje, čeprav je le redko v njih odigral pomembnejšo vlogo. Politični dogodki in spremembe v družbi v teh krajih so bili torej vedno le odsev nekih širših sprememb, ki so se dogajale na vseh straneh našega obzorja in jih ni mogoče obravnavati ločeno od njih. V vsakem primeru torej zahteva ukvarjanje z narodno zgodovino od slovenskega zgodovinarja tudi pogled preko Karavank in Kolpe.

Janez Mlinar

Dušan Kos, **Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja. Čas bojevnikov.** Ljubljana : Viharnik, 1997. Faksimile knjige in 233 strani.

V poldrugem desetletju, potem ko je v slovenskem zgodovinopisju po okrogli mizi o Celjanih v Celju (1982) in po spremenjenem gledanju na etnično tuje plemstvo, vrhno plast fevdalne družbe, v zgodovinskem razvoju naših dežel zopet poraslo zanimanje za proučevanje tovrstne problematike, smo dobili že več obsežnih razprav in monografij o političnem, gospodarskem in kulturnem življenju tega pomembnega segmenta zgodovinskega dogajanja na Slovenskem. Poleg gornjega dela je avtor, ki preseneča tudi sicer s svojo ustvarjalnostjo in erudicijo, v zadnjih nekaj letih izdal o teh vprašanih knjigi »Med gradom in mestom. Odnos kranjskega, slovenještajerskega in koroškega plemstva do gradov in mest do začetka 15. stoletja« ter »Imago Iustitiae. Historični sprehod skozi preiskovanje, sojenje in pravo pri plemstvu v poznem srednjem veku«, oboje v Ljubljani 1994, ter razpravi »V primežu pobožnosti, karierizma in (samo)preskrbe (od konca 13. do začetka 15. stoletja)«, v ZČ 50, 1996, str. 21–46, ter »Pot na Avalon«, ZČ 51, 1997, str. 165–186. Ob tem zapisu pa je opozoriti tudi na skoraj ob istem času nastala dela, lahko bi rekli, drugih mlajših zgodovinarjev. Tako Maje Žvanut, »Od viteza do gospoda«, Ljubljana 1994, 223 strani, knjigo, ki je na široko zajela življenjske spremembe med plemstvom na slovenskih tleh v obdobju na prehodu iz srednjega v novi vek in jo je, kakor ocenjevano delo, vzorno izdala založba Viharnik. Delo Petra Štiha,

»Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem«, Ljubljana 1994, 265 strani, je knjiga redkih strokovnih dimenzij; izšla je tudi na Dunaju pod naslovom »Studien zur Geschichte der Grafen von Görz in Istrien und Krain«. Monografija Marka Štuha, »Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir«, Ljubljana 1996, 201 stran, daje celostno podobo vsakdanjega plemiškega življenja, materialne in tudi duhovne kulture na Kranjskem v 17. st. na podlagi tovrstnih virov.

Knjiga doc.dr. Kosa je v nekem smislu nadaljevanje njegovega preučevanja plemstva na Slovenskem, nov pomemben in vsebinsko bogat prispevek k poznavanju plemiške zgodovine. Še posebej srednjeveške viteške kulture ter njene dvoičnosti tudi ob primerjavi zunanjega sijaja viteških turnirjev in iger z resničnim življenjem, a prav tako viteške namišljene morale z udejanjenim ravnanjem. V njej je avtor posrečeno povezal objavo vira s potrebnimi pojasnili in spremnim besedilom. Poleg tega pa je prava prozopografija kranjskega (deloma tudi drugega) plemstva v obravnavanem času.

Delo torej sestavlja po eni plati nekoliko pomanjšani faksimile turnirske knjige Gašperja Lambergerja (1463–1515/7), gospoda na gradu Kamen, z barvnimi slikami njegovih dvobojev. Nastala je v letu 1504 ali 1507, torej v času, ko je ta zvrst že dosegala vrhunec, čeprav se pojavlja še do začetka 17. stoletja. V knjigo so se po letu 1544 vpisovali tudi častni gostje njegovega sina Jakoba (umrl 1566 ali 1569), očetu in sinu v slavo. V njej pa je zabeleženih tudi nekaj vladarskih in Jakobovih pisem ter epitaf in nekaj drugih verzov Jakobu v čast. Knjigo hranijo v Umetnostno zgodovinskem muzeju na Dunaju (Codex A 2290, Herm Caspern von Lamperg zum Stein Riter Istorien). Faksimilu po drugi plati sledi obširna, v evropski in domači prostor segajoča, z dejstvi nabita razprava, ki jo je avtor naslovil *Čas bojevnikov*. V njej je sklenjeno v vsebinsko razčlenjenih poglavjih sledil z virom povezanemu zgodovinskemu dogajanju in šele v končnem delu besedila se je vrnil k izdanemu viru in njemu potrebni razlagi.

V začetnih poglavjih (*Vsi Artusovi častni možje*, str. 3 sl., *Najboljša leta njihovega življenja: viteški turnirji in igre in evropska civilizacija*, str. 29 sl.) je v širokem evropskem zamahu orisan nastanek vitezov (equites, miles) in njihov razvoj od karolinškega časa dalje, nastanek viteške dvorne kulture z vsemi atributi častnosti in dvorjanskosti: zvestobo, pogumom, služenjem Bogu, fevdnemu gospodu in dvorni dami pa tudi izbranki platonske ljubezni (trubadurska lirika), gostoljubnostjo, dano besedo, varstvom in obrambo ubogih, žena in otrok ter duhovnikov, vere in cerkve (Gral), vojaško miselnostjo (viteški romani) itd. Toda viteški vsakdan je bil že zgodaj in je postal vse bolj oddaljen od viteškega ideala, čim bolj gremo h koncu srednjega veka. Tudi na slovensko ozemlje je od konca 12. stoletja in dalje posegla viteška kultura, čeprav bi mogli pri nas med imetnike pravega dvora šteti le Celjane. Vsekakor je tudi naše plemstvo poznalo viteške ideale, viteške romane in junake (Parcifal). Zgodbo o Tristanu in Izoldi so deloma poznali celo meščani, kar sodimo po občasni razširjenosti obeh imen, npr. v Piranu. Sestavni del in zunanji simbol viteške kulture so bili tudi turnirji, ki jih viri prvič omenjajo proti koncu 12. st. in so v naslednjem stoletju postali del dvornih svečanosti. Avtor jim sledi v zahodno in srednjeevropskem prostoru kot obliki vojaškega urjenja, a tudi kot vrsti zabave. Hkrati pa jih je označil za sintezo poglavitnih elementov zahodnega viteštva oz. njihove kulture. Sprva so prevladovali čestokrat celo krvavi turnirji dveh nasprotnih skupin vitezov. Zavoljo ognjenega orožja in najemniških vojnih skupin so skupinski turnirji v 14. stoletju stopali v ozadje in uveljavili so se turnirji v obliki viteških dvobojev z različnimi orožji, ki jih je avtor obdelal v posebnem poglavju. Proti koncu srednjega veka so tudi tovrstni turnirji počasi izgubljali smisel. Kot zadnji jih je po letu 1495 spodbujal, podobno kakor širjenje obnovljene viteške ideje, Maksimilijan I., kar pa je po njegovi smrti (1519) zamrlo. Vendar so pod njegovim vplivom (lastna avtobiografska dela) začele ob koncu 15. stoletja v nemškem cesarstvu nastajati turnirske knjige, med drugimi tudi Lambergerjeva. Po smrti »zadnjega viteza«, cesarja Maksimilijana I., so obstajali turnirji samo še v 16. stoletju ob svečanostih na knežjih dvorih, nato pa so prehajali v razne plemiške igre, ki so zamrle ob koncu 18. stoletja.

Splōšnemu orisu viteške kulture in turnirjev sledi poglavje *Slovenski vitezi na igrah in turnirjih* (str. 58 sl.), ki ga dopolnjuje krajši oris opreme in orožja na turnirjih do začetka 16. stoletja (str. 93 sl.). Kritična analiza starejših piscev, ki so omenjali take turnirje (Ulrik Lichtensteinski, Otokar iz Gaala, avtor Avstrijske kronike, Janez Vetrinjski, herold G. Ruxner in J.V. Valvasor), je dala le skromne rezultate, pripoved o turnirjih je bila v mnogih primerih fikcija. Morda je najstarejšega res resničnega v Gradcu 1303 opisal Otokar iz Gaala, na njem naj bi se bojevali vitezi Habsburžana

Alberta. Pripoved so tudi vesti o najstarejših turnirjih, ki jih je Valvasor povzel po heroldu Rūxnerju. Vendar so se vitezi iz slovenskih dežel vsaj od začetka 15. stoletja, zlasti po letu 1479, udeleževali turnirjev po nemških deželah. Bili so seveda nedvomno na turnirjih kralja in cesarja Maksimilijana I. in teh se je udeleževal tudi Gašper Lamberger. Zadnja plemiška igra na naših tleh, šlo je za nabadanje v obroček v treh tekih, je bila po Valvasorju leta 1652 v Ljubljani na Novem trgu pred deželno hišo. Kos dejanju pritrđi, oporeka pa navedeni letnici, a ne ugotovi prave.

V nadaljnjih krajših poglavjih (pod naslovom *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja*, str. 105 sl.) sledimo opisu izvora rodbine Lamberger in razvoju raznih njenih linij, zlasti Gašperjevi veji s Kamna in iz Gutenberga, kateri je pripadal tudi prvi ljubljanski škof Sigismund. Posebej so poudarjeni Gašperjevi dvoboji na turnirjih, ki jih je v svoji viteški renesansi prirejal Maksimilijan I., in analiza legende o Pegamu in Lambergerju. Pesem naj bi nastala šele po sredini 16. stoletja in junak Krištof naj bi bil po avtorjevem mnenju le zbir treh Lambergerjev: Gašperja I., Gašperja II. in Krištofa I.

Šele ob koncu se je avtor zopet vrnil neposredno k viru, mogoča pa bi bila tudi obratna zasnova (poglavje *Knjiga*, str. 135 sl.). Po tem delu besedila, ki ga moremo označiti kot razpravo, povezano z objavo vira, je namreč posebej analiziral in opisal original v faksimilu objavljene turnirske knjige, prikazal družbo na gradu Jakoba II. in Gašperjevo avanturistično življenje ter se v kratkem zapisu poslovil od viteškega mita. Knjigo je zaključil z biogrami vseh turnirskih nasprotnikov Gašperja II. Lambergerja, gostov njegovega sina Jakoba II. in drugih v turnirski knjigi navedenih oseb (str. 184 sl.). Obsežnemu spisku 297 oseb je dodal spisek uporabljenih virov in literature. Rabo faksimila lajšata dve konkordanci: Gašperjevih nasprotnikov in dvobojev po paginah ter prepis besedil v turnirski knjigi (str. 207 sl.).

V zaključnih mislih je avtor povezal nastanek Gašperjeve turnirske knjige in njegovo udeležbo na turnirjih z Maksimilijanovo renesanso viteške kulture. Z njegovo smrtjo je bilo viteškega mita na slovenskih tleh konec. Po avtorjevem mnenju med drugim tudi zavoljo turških vpadov in plemiške udeležbe v obrambi pred njimi ter Vojne krajine.

Knjiga je odličen pregled enega segmenta viteško-turnirske kulture v slovenskih deželah. Hkrati pa prikazuje tudi del plemiške vojaške zgodovine. V mnogočem torej dopolnjuje naše vedenje o načinu življenja, mišljenju in kulturi plemstva, ki je živelo in delovalo na naših tleh ter soustvarjalo njihovo zgodovino.

Ferdo Gestrin

Janko Pleterski, Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma. Ljubljana: Založba ZRC, 1998. 500 strani.

Ko sem leta 1996 v *Zgodovinskem časopisu* zapisal, da biografija »nekronanega vojvode kranjskega« Ivana Šušteršiča brez dvoma pomeni izziv za našo historiografijo, nisem vedel, da je Janko Pleterski že sredi njenega raziskovanja. Pozneje pa sem od marsikateri strani slišal prav vznemirljive vesti o tem. Rezultati raziskovalnih naporov Janka Pleterskega so sedaj pred nami; njegova knjiga o Šušteršiču je po obsegu in opremi vsekakor impresivna, malo manj pa sem zadovoljen z njenimi dognanji in tezami.

Pozorni bralec se ne more izogniti vtisu, da je pisec hitel; tako je prišlo do banalnih napak, ki po nepotrebnem kazijo podobo dela. Na str. 33 se npr. Taaffe omenja kot Edmund, ne kot Eduard, na str. 440 pa se trdi, da je Evgen Lampe zavrnil Krekove načrte žrtvovanja koroških in štajerskih Slovencev leta 1916 (prim. str. 339, 340) in ne že leta 1915. Na str. 444 bi se dalo razumeti, da naj bi bil avtor znamenite balade *Ubežni kralj Aškerc* in ne Levstik.

Kar zadeva Šušteršičevo avdienco pri papežu Piju X., je treba reči, da je bila leta 1910, ne pa 1911. To more poznavalec zgodovine razbrati že iz samega citata na str. 150: leta 1911 vest, da bo tržaški škof Andrej Karlin, sploh ni bila več kdovekaka novica. Karlin je namreč bil imenovan za škofa 21. decembra 1910. Upoštevati je treba tudi Jegličev dnevnik: Šušteršič je ljubljanskega škofa prosil, da mu izposluje avdienco pri papežu 14. januarja 1910, 24. januarja pa mu je že poročal o svojih podvigih v Vatikanu. Vesten zgodovinar bi moral opozoriti, da se je Šušteršič pri navajanju